

A tizedik évben

PUBLICISZTIKA - LXIV. évfolyam, 24. szám, 2020. június 12.

Elfoglalt kormányfőnk azt vetette az Európai Parlament szemére, amikor az napirendre vette a soron következő „magyar kérdést”, hogy nem a fontosabb dolgokkal foglalkoznak, hanem rajtunk köszörülnek a nyelvüket.¹ Akkor talán mi is mondhatnánk, hogy a 133 bátor ember ahelyett, hogy a járvánnyal, az egészségüggyel, a jövedelem nélkül maradt honfitársainkkal törődött volna, minek is nyúlta össze vissza a felsőoktatás meg a kulturális szféra egyáltalán nem égetően sürgős dolgaiba.

Verseny és kultúra a parlamentben

Mert az elmúlt hetekben, amikor még sejteni sem lehetett, milyen súlyos következményekkel járhat a járvány, olyan törvényeket és törvénymódosításokat tárgyalt az Országgyűlés, amelyeknek az esetlegesen bekövetkező egészségügyi katasztrófához semmi közük nem volt.

Ráadásul bizonyítható, hogy ezeket nemcsak azután terjesztették be, hogy a vészhelyzetet elrendelték, de még arra sem hivatkozhatnak, hogy a korábban eltervezettek szerint haladtak. A parlament ugyanis minden ülés előtt elfogad egy törvényalkotási programot, amit a kormány terjeszt elő. Ez alkalommal a dokumentumot 2019. december 12-i dátummal Semjén Zsolt miniszterelnök-helyettes írta alá.² A 20. tétel között sem a felsőoktatási, sem a kulturális törvények módosításáról, sem a hat egyetemnek az előző ÉS-cikkemben³ (2020/17., ápr. 24.) szereplő átalakításáról vagy a Mathias Corvinus Collegium (MCC) vagyonhoz juttatásáról nincsen említés – hogy csak azokat soroljam, amelyekről e hasábon már szót ejtettem.

A rendkívüli állapotot március 11-én hirdették ki. Az itt felsorolt előterjesztések pedig március vége és április közepe között kerültek fel az Országgyűlés honlapjára, az egyik ráadásul úgy, hogy a húsvéti ünnepek alatt adtak „időt” a véleménynyilvánításra, ezzel tudva le az előírt egyeztetést. Nem alaptalan tehát a feltevés, hogy éppen a veszélyhelyzetet igyekeztek kihasználni, hátha az érintettek figyelmét elkerülik a parlamenti események, illetve kisebb sajtóvisszhangot váltanak ki.

Még ha ebben csalódnunk kellett is, arra mindvégig semmi magyarázatot nem kaptunk, mi indokolta az előre nem tervezett szabályozásoknak meglepő sietséggel való beterjesztését. Ez pedig csak erősíti a fenti feltevés valóságosságát. A parlamenti viták tovább fokozták hitetlenkedésünket a nyilvánosan közzétett motívumokkal kapcsolatban.

A vitának voltak érdekes momentumai is, mint amikor az olasz szakos főiskolai diplomával bíró gyakori kereszténydemokrata vezérszónok, Nacsa Lőrinc kioktatta a fél életét levéltárakban eltöltött Hiller tanár urat, aki kifogásolta, hogy miért is lett az Országos Levéltárból Nemzeti, hiszen más országokban ez nem szokásos elnevezés. Amire Nacsa azt tudta válaszolni, hogy „*egyébként Franciaországban, az Egyesült Királyságban vagy éppen az Egyesült Államokban is nemzeti levéltárnak hívják a levéltárakat*”. És bár a képviselő úrnak az olaszon kívül angol nyelvvizsgálója is van, úgy látszik, addig nem jutott el a szókincs tanulmányozásában, hogy angolul (és franciául) a *national* szóval nem képesek szegények különbséget tenni a „nemzeti” és az „országos” között.

Annak az engem régóta aggasztó szóhasználati felületességnek vagy inkább tisztázatlanságnak a megbeszélése, amit a *NERializmusnak* is nevezhető (ál)ideológia gerjesztett az elmúlt évtizedben, jelen tárgyunk keretein kívül esik, de hadd rögzítsek most annyit, hogy a nemzet fogalmán hagyományosan a

magyarság összességét értjük, tekintet nélkül a határokra vagy lakóhelyre, míg országon egy politikai közösséget, amely többnyelvű és/vagy különböző nemzeti azonosságot valló állampolgárokból áll vagy állhat. Ezért tévedés például Nemzeti Népegészségügyi Központról vagy „nemzeti” felsőoktatási törvényről beszélni, mert felhatalmazásuk, illetve hatályuk csak az országhatáron belülről terjed ki, azon túl semmit nem szabályoznak. És ugyanez áll az Országos Levéltárra is, még akkor is, ha a tájékozottság és a tiszta beszéd kívánalma nem feltétele a képviselőiségnek vagy a kormánytagságnak.

A parlament tehát sorban fogadja el a rohammunkában írt és beterjesztett törvényeket a felsőoktatás és a kulturális intézmények átalakításáról, de azért a kötelezően teljesítendő vitáknak vannak – helyenként mulatságos – tanulságaik is.

Az egyik kormánypárt vezérszónoka, az agrármérnökként a Törvényalkotási Bizottságban ülő B. Nagy László szerint *„osztják mintára háromlábú finanszírozási modell kerülne bevezetésre a felsőoktatási intézmények esetében, amellyel külön támogatás kerülne biztosításra az oktatási, kutatási, művészeti tevékenységek és infrastruktúra fenntartására”*, holott csupán az oktatási finanszírozásnak a NERializmusban lecsupaszított korábbi támogatási rendszerét állítják vissza eredeti formájára. Ugyan szívesen megkérdezném, vajon az történik-e, ami – kormányzástól függetlenül – korábban is, azaz hogy a bázisfinanszírozást osztják-e fel három részre, amúgy hasra ütéssel, és ezt adjusztálják az időközben kitalált mutatók szerint, vagy ez többlettámogatást jelent-e, de ezzel nyilván a majdani gyakorlatot kell megvárni. Megjegyzem, az ígéreteket óvatosan kell fogadni, mert éppen most vannak el a nagyobb egyetemek költségvetéséből 2 milliárd körüli összegeket a járványra hivatkozva.⁴

Érdemes emlékeztetni arra is, hogy az újonnan „alapítványosított” hat (plusz egy, lásd később) egyetemnek is hasonló mutatók alapján fogják elkészíteni a támogatási szerződéseiket, mert az ígérek szerint megmarad az állami apanázs, csak 3-5 évenként leszerződnek velük egy keretmegállapodáson belül. Ezt azonban csak 2022-től tudják bevezetni, mert a 2021-es költségvetés fő számai már rögzítve vannak. (Ami megint csak azt mutatja, hogy a kormányzat egyik ágának a szándékai nem jutnak el a másik ághoz, vagyis az ötletszerűség eluralkodása nyilvánvaló.) Az az ígéret azonban már jövőre is élni fog, hogy 15 százalékos béremelést adnak, amit 2022-ben ugyanennyivel fejlenek meg. De az „újraalapított” intézmények bértömegként kapják meg a pluszösszeget, azaz differenciáltan emelhetnek.

Mit mondjak, rájuk fér már, hiszen egy kezdő tanársegéd lassan a felét se viszi haza annak, amit árufeltöltőként kapna bármelyik multi élelmiszerboltjában. És akkor nem beszéltem a kulturális szférának az átalakítás kapcsán belengetett hihetetlen mértékű, azaz 6 (hat!) százalékos emeléséről. Aminek az ára közalkalmazotti státuszuk elvesztése és vele az a számos további tényező, ami elviselhetővé tette „a kultúra robotosaiként” végzett munkájukat. Az előterjesztő megfogalmazása szerint *„Az előtünk fekvő javaslat célja, hogy a gyorsan változó piaci viszonyokra reagálni képes bérek kialakításával versenyképessé tegye ezt a szakterületet.”*⁵ Tetszik érteni, ugye? Adunk 6 százalékos bértömegemelést, amit differenciáltan szétosztanak a főnökök, és mivel senkinek sem lehet kevesebb a fizetése, akkor kell olyannak maradnia, aki nem kap semmi emelést. Ha ugyan marad, mert a Munka törvénykönyve (Mt.) alá tartozva bármikor elbocsátható lesz. És akkor az ő béréből lehet a többiekét emelni – ha elvégzik a munkáját is. Ilyen a NERializmus versenyképességi ajánlata.

Az egyik kulturális érdekvédelmi szervezet szerint *„2019 decemberében Fekete államtitkár úr vezetésével a szakmai érdekképviseleteknek tartott egyeztetésen a mi oldalunkról merült fel, rákérdezve a decemberben terjedő folyosói pletykákra kérdésként, hogy tervezik-e az Mt. bevezetését ágazatunkban. Akkor az hangzott el, hogy nem tervezik, legfeljebb az előadóművészeti ágazatnál gondolkodnak rajta. Ezt követően semmilyen egyeztetés nem történt, tájékoztatást nem kaptunk, így ért minket húsvétkor az ominózus törvénytervezet.”*

Mint azt a vitában Fekete Péter államtitkár elmondta: *„nem arról van szó, hogy a levéltáros versenyképes-e, hanem arról van szó, hogy a bére meg a foglalkoztatási formája versenyképes-e. A versenyképesség nem a levéltáron belül, hanem a gazdasági szférával kapcsolatban merül föl.”* Csakhogy

egy rövid fejszámolással nevetségessé válik ez az egyébként észszerűnek is mondható érv. Mert ahhoz, hogy az elfogadható 30 százalékkal emeljük a jobb munkatársak bérét, az állomány egyharmadától el kell köszönni. És akkor még hol vagyunk a 2008 óta változatlan bérek ekkora növekményével a versenytársak fizetésétől?

Hova sietnek?

Ami az egyetemeket illeti, a róluk szóló záróvita és szavazás gond nélkül lezajlott, hiszen a 133 „bátor ember” mindig biztosítani tudja a tűzbiztos többséget. Bátorságukról egyébként Ángyán József sok mindent feltáró interjúja árulja el a lényeges információkat.⁶ A teljes megfélemlítettségük mellett azt is, ahogy Orbán Viktor még 2012-ben, tehát a rektorjelöltek közötti választást a miniszter kezébe helyező törvénymódosítás előtt (!) felajánlotta neki, hogy „lehetne akár rektor is” Gödöllőn. A NERializmusnak azóta kiteljesedett fénykorában már ilyen beavatkozásokra sincsen szükség: ma alig van rektor, aki nem a megfelelő kormányzati instrukciók alapján lenne az, hiszen melyik egyetem akarna magának rosszat, más szóval kevesebbet a zsebből osztogatott pályázatokból és egyéb finanszírozásból. Ha meg lenne ilyen, arra is akad recept, de erről később.

Bódis államtitkár a felsőoktatás felelőseként védi az egyetemek alapítványosítását, pedig láthatóan rosszul érzi magát a szerepében, amit nem is csodálok, mert nem értem, hogy egy kiváló orvosprofesszor, korábbi pécsi rektor, majd a Magyar Rektori Konferencia köztiszteletben álló, bár nem túl aktív elnöke miért vállal el egy az ötletgazdag minisztere alatt kevés önállóságot megengedő hivatalt. Lényegében azzal az egyébként tagadhatatlan előnnyel érvel, hogy így szabadabban gazdálkodhatnak majd, hiszen nem esnek a közbeszerzési szabályok alá, önállóan szerződhetnek, vállalkozhatnak stb. Ugyanakkor továbbra is lesz állami finanszírozásuk, nagyjából azonos módon az állami kezelésben maradó intézményekkel. Bennem felmerül egyrészt a kérdés, hogy a közbeszerzési törvény módosításával nem lehetne-e ugyanezt a célt elérni, másrészt, hogy a közpénzek ellenőrzése vajon nem lesz az új felállásban is kötelező, azaz nem jelenik-e meg majd náluk is az ÁSZ.

Mivel a gyorsan megszavazott 6+1 törvény az egyetemekről azt írja elő, hogy a miniszter által kinevezett kuratóriumok a megalakulásuk után megkapják az alapítói jogokat is, és attól fogva ők döntenek a kuratórium tagjairól, az a veszély sejlik fel, hogy a miniszter (vagy egyes híresztelések szerint a főnöke) által kinevezett és így bebetonozott kuratóriumok teljes vezetőváltást hajtanak majd végre, illetve bármilyen alulról jövő kezdeményezésnek keresztbe tudnak feküdni. De fogadni mernék, hogy az új rendszert fel fogják mutatni a világnak azzal dicsekedve, milyen magas szinten áll nálunk az eddig igencsak gyengélkedő egyetemi autonómia.⁷

Múltkori cikkemben⁸ ugyan tévedtem, mert az állami finanszírozású alapítványi egyetem nem hungarikum, hiszen Svédországban és Finnországban is születtek ilyenek az elmúlt években, de a kuratóriumi tagság kérdése azért nem elhanyagolható fenyegetés. Mindenesetre vannak összehasonlítható információk. Szerencsés véletlen, hogy évekig egy testületben ültem a Tamperei Egyetem korábbi rektorával, aki levelezte az ottani egyesítést és átalakítást. Levelében azt írta, hogy az egyetemi közösség (oktatók és hallgatók) által választott konzisztórium (azaz kb. szenátus) nevezi ki az Igazgató Tanácsot (ami nálunk a kuratórium), amelyben belső (egyetemi) és külső tagoknak kell szerepelniük. Svédországban a miniszter nevezi ki az Igazgató Tanács tagjait, akik közül például a Jönköpíngi Egyetemen 5 fő oktató, beleértve a rektort is, 4 fő ipari cégek vezetője, 1 bírósági elnök, valamint 1 fő a diákszervezet elnöke. A 11 tagból 5 belső, az elnök és másik 5 személy külső.⁹ Ezek után kíváncsian várjuk, hogy a sok ígéretből, ami elhangzott az előzetes tárgyaláson (már ahol voltak ilyenek), mi valósul meg: valóban lesznek-e a rektoron kívül más tagok e testületekben, akiket az egyetem választ akár kívülről is. És ha a regnáló rektor tagja lesz az örökre kinevezett grémiumnak, akkor hogy lesz lecserélhető?

Tudvalevő, hogy a hat átalakuló egyetemünk közül legalább kettő maga is akarta a változást: az

iparművészeti (MOME) és az állatorvosi (ÁOE). Információim szerint ott mintaszerű tájékoztatás és tervezés zajlik, hogy puha átmenet jöjjön létre. Hogy a többivel mi lesz, az a jövőben rejlik még, de egyre bizonyosabb az az először tavaly ősszel elterjedt hír, hogy a mostani felsőoktatási helyettes államtitkárt, Horváth Zitát nevezik ki a szintén a sorban álló Miskolci Egyetem rektorának, sőt a helyi portál már a kuratóriumi tagokat is tudni véli, köztük a volt polgármester Kriza Ákost és az Európai Parlamentből hazatért és csak miniszteri beavatkozással professzorrá kinevezett Pelczné Gál Ildikót.¹⁰

Ha látnám a fenyegetően közelgő ellenzéki győzelmet, még megérteném, hova sietnek a kormányoldalon. Akkor világos lenne, miért törekednek kedvenc egyetemeiket, valamint káderképzőjüket, a Mathias Corvinus Collegiumot úgy magánosítani, illetve feltőkésíteni, hogy azután az általuk beiktatott kuratóriumok legyenek élet és halál urai az intézményekben, jöjjön bármiféle politikai változás. Ám ha erre nincs esély, akkor miért nem próbálják a vonakodó intézményeket egyenként meggyőzni érveikkel?

De még azok is, akik örülnek az átalakulásnak, tisztában kell legyenek vele, hogy az egyetemen az oktatás szabadságát a vezető oktatók, a docensek és professzorok élethossziglani kinevezése, a *tenure* garantálja: ha az oktató érinthetetlen, akkor jogában áll a legjobb tudományos, művészi stb. meggyőződése szerint tanítani. Enélkül az oktatás, a kutatás, a művészi alkotás minősége, valamint a hallgatók érdekei súlyosan sérülnek. A Mt. szerinti alkalmazás mellé tehát oda kell tenni a *tenure* intézményét mint az egyetem működésének *sine qua non* feltételét. Ha ebből engedünk, akkor nemcsak egymás, hanem utódaink előtt is szégyellhetjük magunkat.

Színház, világ

Az elmúlt években sokféle hír keringett a művészeti képzés átszervezéséről. A Bódis államtitkár által mindig hivatkozott *Fokozatváltás* című stratégia azonban nemcsak az alapítványi formáról, de a művészeti egyetemekről sem szólt egy szót sem. A különféle ötletek, a vicces BÖSZME rövidítésű Budapesti Összművészeti Egyetemről az ugyancsak összevont, de már alapítványi formában működő intézményig erejüket vesztették, amikor a MOME-nak az ITM miniszteri biztosaként is tevékenykedő rektora kihasználva kapcsolatait egyedül lépett. A többiek nagyon nem akartak átalakulni, mégis és számukra is váratlanul a Színház- és Filmművészeti Egyetemet (SZFE) éppen a karantén alatt ismertették meg a tervekkel.

Ennek első nyilvános jele a mb. rektoruk, Upor László május közepi interjúja volt, amiből kiderült, már egy ideje folytak a tárgyalások.¹¹ Szemben az összes többi egyetemmel azonban az SZFE nyilvánosságra hozta, hogy ők nem kérnek az átalakításból, de ha már elkerülhetetlen, akkor legalább egy kis halasztást adjanak, hogy felkészülhessenek rá. Maga Bódis József és helyettese, Horváth Zita is részt vett több találkozón, de a gyakorlati lebonyolítást egy ismert csapat, az MTA kutatóhálózatának elcsatolásában is szerepet vállaló Gál András Levente ügyvédi irodája, valamint a Corvinus kancellárja, az átalakításokkal megbízott miniszteri biztos, Pavlik Lívია végezte.

Ám még őket is meglephette, hogy a tárgyalások közben, ki másnak, mint Semjén Zsoltnak a szignójával, és mikor máskor, mint 23:44 órakor, benyújtották az SZFE alapítványosításának törvényjavaslatát. Az indoklást érdemes szó szerint idézni: „A művészeti képzési terület, ezen keresztül az innovációt támogatni kész magyar felsőoktatási intézményrendszer és környezetének megerősítése, a képzést folytató oktatók, kutatók, tanárok, a képzésben részt vevők támogatása érdekében” történik mindez. Hát ezért érdemes volt az EMMI-től az ITM alá kerülni!

Jóllehet a sietség magyarázata a parlamenti vitából sem derült ki, sejtéseink lehetnek. Az egyik, hogy a Kaposvári Egyetemnek Gödöllőhöz csatolása árvasorsra juttathatja a kaposvári színházi képzést, amelynek vezető alakjai Vidnyánszky Attila és Eperjes Károly. Lehetnek, akik úgy gondolták, most jött el az ő idejük, és az SZFE kuratóriumába beülve meghatározó szavuk lesz a patinás intézmény irányításában. A másik szempont az SZFE vezetési helyzete. A szenátusuk által tavaly megválasztott rektorjelöltet, Upor Lászlót a tárca mindmáig nem terjesztette föl kinevezésre: feltehetőleg nem őt akarják látni a rektori székben. Az

érvényes törvény szerint azonban mást nem javasolhatnak. Előre kell tehát menekülni, és az átalakítással lehetetlenné tenni a megbízását. Mert legyen ez lecke mindazon egyetemek számára, amelyek nem a felsőbbségnek kedves jelöltre adják a voksukat.

Az SZFE tovább küzd, ha nem is a szabadságáért, de legalább a jogai érvényesítéséért, hogy valódi tárgyaló félként vehessen részt a saját sorsát érintő döntések meghozatalában. De nemcsak az egyetem vezetése, hanem a hallgatók is nyilatkozatot adtak ki kifogásolva az egész eljárást.¹² Nyilván tudva tudják: küzdelmük szélmalomharc. De jegyezzük föl: a CEU és az MTA után ők a következők a sorban, és az első hazai egyetem, amelyet kinyilvánított akarata ellenére fosztanak meg szabad döntési lehetőségeiktől.

A kultúra és a felsőoktatás elfoglalása a NERializmus tizedik évében a járvány alatt is zavartalanul folyik tovább.

1 „Az aggasztó jelenség, hogy az az intézmény, az a brüsszeli világ, a brüsszeli bürokraták, akiket mi fizetünk, s akiknek az a dolguk, hogy a fontos dolgokkal foglalkozzanak, járvány idején például, hogy megvédjük az emberek életét, ahelyett, hogy a mi pénzünkből, amit fizetésképpen kapnak, ezt tennék, segítenének az európai embereknek, azzal foglalkoznak, hogy az egyik legsikeresebben védekező Magyarországon köszörülik a nyelvüket.”

<http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-a-kossuth-radio-jo-reggelt-magyarorszag-cimu-musoraban-17/>

2

https://www.parlament.hu/documents/10181/721095/Tvalk_program_2020_tavasz.pdf/6594c6da-24cc-508d-709a-d58047aed518?t=1576511054479

3 <https://www.es.hu/cikk/2020-04-24/kenesei-istvan/a-bolondok-hajojan.html>

4 Ezt Bódis államtitkár a parlamentben maga ismerte el:

<https://www.parlament.hu/documents/10181/1569934/ny200518.pdf/0cb80a8a-3788-c8f3-48bf-aefb89a4b945?t=1590125004472>, 17885. oldal.

5

<https://www.parlament.hu/documents/10181/1569934/ny200519-ossze.pdf/849d5500-5b62-8292-e528-42a7ae1921f8?t=1590218219715>, 17938. oldal.

6 <https://24.hu/belfold/2020/05/19/angyan-jozsef-rendszervaltas30-orban-fidesz-fold-interju/>

7 <https://www.university-autonomy.eu/>

8 <https://www.es.hu/cikk/2020-04-24/kenesei-istvan/a-bolondok-hajojan.html>

9 <https://ju.se/en/about-us/jonkoping-university/organisation/foundation-governing-board.html>

10 <https://www.borsod24.com/2020/05/14/kriza-akos-visszater-es-palffy-kingat-is-megint-magaval-hozza/>
<https://www.borsod24.com/2020/05/28/a-miskolci-egyetem-uj-rektora-lehet-elotte-nem-volt-meg-no-ezen-a-poszton3/>

https://nepszava.hu/3068902_nem-tamogatta-a-bizottsag-megis-professzor-lett-pelczne-gall-ildiko

A MAB Felülvizsgálati Bizottságának egyébként a miniszterelnök főtanácsadója, Maróth Miklós elnöke.

11 <https://24.hu/kultura/2020/05/16/upor-laszlo-szfe-rektorhelyettes-interju/>

12

<https://szinhaz.org/csak-szinhaz/csak-szinhaz-hirek/2020/06/06/a-szinmuveszeti-nyilt-levele-a-magyar-parlament-kepviseloinek/>

https://index.hu/kultur/2020/06/07/szinhaz_es_filmmuveszeti_egyetem_atalakitasi_hallgatoi_tiltakozas/